

1990 GENEL NÜFUS SAYIMI VE SAMSUN İLİ NÜFUSU

Dr. Hamza UZUNEMİNOĞLU*

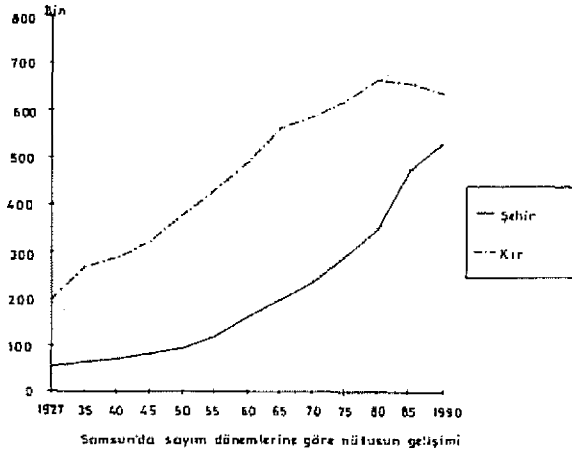
Bu çalışmada 1927 yılından itibaren yapılan 13 genel nüfus sayımında elde verilere göre Samsun ili nüfusunun **Türkiye toplam nüfusu içerisindeki durumu**, sayım dönemleri itibarı ile **yıllık nüfus artış hızının gelişimi** ve **kır-şehir nüfusundaki değişim** üzerinde durulacaktır.

1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımında Samsun ilinin nüfusu 260 868 olarak tesbit edilmiştir (D. İ. E., Mart 1989) 13 648 270 olarak tesbit edilen Türkiye nüfusunun % 1.9'u Samsun ilinde yaşamaktaydı. 1980 genel nüfus sayımında nüfusu bir milyonu geçen Samsun ili nüfusu Türkiye nüfusunun %2.2' sini oluştururken, 1990 genel nüfus sayımında nüfusu 1 158 400'e ulaşan Samsun nüfusunun Türkiye nüfusu içerisindeki oranı %2'ye inmiştir.

Sayım dönemlerine göre il nüfusunun gelişimi şöyledir:

1927'de 260 868 olan nüfusun % 21.2'sini oluşturan 55 458'i şehirlerde yaşarken %78.8'i yani 205 410'u kırsal kesimde yaşıyordu (Grafik-1). Nüfusun 363 384 olarak tesbit edildiği 1940 yılında ise şehirlere ve kırsal kesime dağılım şu şekildeydi: Nüfusun %79'u yani 289 975'i kırsal kesimde, %21'i şehirlerde yaşıyordu. 1950 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre il nüfusu 475 660'tır (D. İ. E., Temmuz 1983). Bu dönemde toplam nüfusun % 20' si şehirlerde yaşarken %80'i kırsal kesimde yaşamaktaydı.

Grafik- 1:

* O. M. Ü. Eğitim Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı'nda Öğrt. Görv.

İl genelinde şehir ve kırsal nüfusunun gelişimi 1927-1950 yılları arasında incelediğinde şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranında çok azda olsa bir düşme eğiliminin olduğu dikkati çekmektedir. 1927'de nüfusun %21.2'si şehirlerde yaşarken bu oran 1940'ta %20.3'e, 1950'de ise %20'ye düşmüştür. 1955 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre; Samsun ilinde şehir-kırsal nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranlarının şehirli nüfus lehine değişmeye başladığı anlaşılmaktadır. 549 156 olarak tespit edilen toplam nüfusun %28.6'sı şehirlerde yaşarken %71.4'ü kırsal kesimde yaşamaktaydı. Buna göre kırsal nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ilk defa %80'in altına düşüyordu. Gene ilk defa şehirli nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %25'in üzerine çıkıyordu.

1935-1955 yılları arasında Samsun ilinde şehir-kırsal nüfusu artış hızlarını incelediğimizde ise şunlar görülmektedir:

1935'te Samsun yıllık ortalama nüfus artışı hızı %0 32.3 iken şehir nüfusu %0 23.1 kırsal nüfusu ise %0 34.6'lık bir oran ile artmaktaydı (D. İ. E, Mart 1989), (Tablo-2, Grafik-2).

(Tablo-1)

Yıllar	Samsun İli Nüfusunun Gelişimi		Toplam	İç. Or. %	
	Toplam	Şehir		Şehir	Kırsal
1027	260 868	55 458	205 410	21.2	78.8
1935	337 817	66 723	271 094	19.8	80.2
1940	363 384	73 409	289 975	20.3	79.7
1945	407 541	82 110	325 431	20.2	79.8
1950	475 660	95 010	380 650	20.0	80.0
1955	549 156	122 260	426 896	22.3	77.7
1960	654 602	162 970	491 632	25.0	75.0
1965	755 946	197 103	558 843	26.1	73.9
1970	821 183	235 716	585 467	28.8	71.2
1975	906 381	290 207	616 174	32.0	68.0
1980	1 008 133	345 200	662 913	34.3	65.7
1985	1 108 710	470 617	638 088	42.6	57.4
1990	1 158 400	525 305	633 095	45.4	54.6

Samsun ili nüfusunun gelişimini gösterir tablo.

1940'ta ise %0 14.5 olan toplam yıllık artış şehirlerde %0 19.1 ve kırsal kesimde %0 13.4 oranında gerçekleşti. Bu oranlar 1950 yılında sırasıyla %0 30.1, %0 29.1 ve %0 13.3 olarak artmıştır. Bir önceki sayım dönemi ile karşılaştırıldığında nüfus artışının büyük bir

hız kazandığı görülmektedir. 1950 yılında Türkiye genelindeki nüfus artış hızından (%0 21.7) daha büyük bir hızla Samsun nüfusunun arttığı dikkatli çekmektedir(D. İ. E., Nisan 1989).

Samsun ili şehir nüfusunda hızlı bir artışın görülmeye başladığı 1950-1955 döneminde ise yıllık toplam nüfus %0 28.7 kır nüfusu %0 22.9 ve şehir nüfusu ise %0 50.4 oranlarında artmıştır. Söz konusu bu dönemde Türkiye nüfusu içerisinde Samsun ili nüfusu oranının artma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo-2

Yıllar	Türkiye (%)			Samsun İli (%)		
	Tpl.	Şhr.	Kır	Tpl.	Şhr.	Kır
1935	21.1	17.5	22.2	32.3	23.1	34.6
1940	19.6	26.7	17.3	14.9	19.1	12.4
1945	10.6	15.1	9.1	22.9	22.4	29.9
1950	21.7	22.5	21.5	30.9	29.1	30.7
1955	27.8	55.7	17.5	28.7	50.4	22.7
1960	28.5	49.2	19.5	35.1	57.4	29.5
1965	24.8	39.7	17.1	28.7	38.0	24.8
1970	25.2	47.3	12.5	16.5	35.7	4.8
1975	25.0	41.8	13.8	19.7	41.5	13.7
1980	20.6	30.5	13.3	21.2	34.7	10.6
1985	24.9	62.2	-10.2	19.2	33.7	8.3
1990	21.7	43.1	-5.5	9.2	21.9	-0.7

Nüfus artış hızının sayım dönemlerine göre değişimi (%0). Yukarıda da bahsedildiği gibi; 1927 'de Türkiye nüfusunun %1.9'u Samsun ilinde yaşarken bu oran 1935'de %2'ye ve 1950'de ise %2.2'ye çıkmıştır. Bu artış ile il nüfusunun Türkiye yıllık ortalama nüfus artış hızı üzerinde bir değerle artması arasında bir ilişki olduğu ifade edilebilir (Tablo-2, Tablo-3).

İl nüfusu 1965 genel nüfus sayımında 755 946 olarak tespit edilmiştir. Bu nüfusun artış hızı yıllık %0 28.7'dir. Toplum nüfusunun %26'sı şehirlerde yaşarken %74'ü kırsal kesimde yaşıyordu. Nüfus artış hızları ise sırasıyla %0 38 ve %0 25.6'dır. 1965 genel nüfus sayımı ile Samsun ili nüfusu Türkiye nüfusu içerisindeki en yüksek oranına ulaşmıştır. 1965'de Samsun ili nüfusu nun Türkiye nüfusu içerisindeki oranı %2.4'e çıkmıştır.

Tablo-3

Yıllar Tpl.	İç. or. (%)	Yıllık Art. Or. (%)
1927	1.9	-
1935	2.0	32.3
1940	2.0	14.9
1945	2.1	22.9
1950	2.2	30.9
1955	2.2	28.7
1960	2.3	35.1
1965	2.4	28.7
1970	2.3	16.5
1975	2.2	19.7
1980	2.2	21.2
1985	2.1	19.2
1990	2.0	9.2

Samsun nüfusunun Türkiye nüfusu içerisindeki oranının sayım yıllarına göre durumu.

1927 yılından 1965 yılına kadar Samsun nüfusunun Türkiye nüfusu içerisindeki oranının devamlı artışı ile ortalama nüfus artış hızı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Özellikle 1940 yılından 1965 yılına Samsun'un ortalama nüfus artış hızı Türkiye ortalaması üzerinde olmuştur. 1965'den sonra Türkiye yıllık ortalama nüfus artış hızının Samsun ili ortalama nüfus artış hızı üzerine çıkması ile birlikte Samsun nüfusunun Türkiye nüfusu içerisindeki oranı azalmaya başlamıştır. (Tablo-3)

1975' te Samsun'da ortalama nüfus artış hızının yıllık %0 21.8'e çıktığı görülmektedir. 1970-1975 döneminde şehirli nüfus artış hızı yükselmeye devam ederek %0 41.5'e ulaşırken, kırsal nüfusundaki artış oranı ancak %0 10.2 düzeyinde kalmıştır. 1975'te 906 381 olan toplam nüfusun % 32'sini şehirli nüfus, %68' ini kırsal nüfus oluşturmuştur.

1985 yılında tespitlere göre şehirlerin nüfusu 470 617, kırsal nüfusu ise 635 602'dir. 1 108 710 olan toplum nüfusun içinde şehir ve kırsal nüfusunun oranı ise sırasıyla %43.6 ve %57'dir. 1980-1985 yılları arasında nüfusun yıllık artışı şehirlerde %61.9 iken kırsal kesimde %0 -0.08 olmuştur. Bu dönemde Samsun'un ortalama nüfus artış hızı yıllık %19.2'dir.

1950-1980 yılları arasında Samsun ili nüfusunun yavaş yavaş

arttığı anlaşılmaktadır. Halbuki 1980 yılından sonra özellikle **şehirli nüfus artışında aniden yükselme olurken kırsal nüfusta azalma olduğu** dikkati çekmektedir. Nüfus artış hızındaki bu ani yükselmeyi Türkiye genelindeki şehirli nüfus artış hızı ile ilişkilendirerek ülke genelindeki eğilime uyduğunu belirtmek mümkündür. Hem Türkiye genelinde (yıllık %0 62.9), hem de Samsun'da (Yıllık %61,9) şehirli nüfusun hızla artmasında kırdan şehire göç yanında idari yapıdaki düzenlemelerin büyük payı olduğu bilinmektedir. Yapılan **idari düzenlemelerle daha önceki dönemlerde köy veya bucak merkezi olan yerleşmeler ilçe yapılmış, şehirlere yakın köyler de şehirlere bağlanarak mahalleye dönüştürülmüştür.** 1985 yılında Samsun'da

Grafik- 2:

şehir kabul edilen idari merkez sayısı 9 iken, bu sayı 1990'a kadar 15'e çıkmıştır. **İstatistiklerde nüfusları ne olursa olsun ilçe merkezlerinin de şehir olarak kabul edilmesi Türkiye genelinde şehirli nüfusta ani yükselmenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.** Aynı duruma bağlı olarak Samsun'da da hem şehirlerin nüfusunun toplam nüfus içindeki payı artmış ve hem de şehirli nüfusun artış hızı yükselirken kırsal nüfusun artış hızı azalmıştır. 1985 genel nüfus sayımı nüfusun ekonomik ve sosyal nitelikleri bülteninde 408 622 olarak ilan edilen şehir nüfusu 1990 genel nüfus sayımı idari bölünüş bülteninde 470 617 olarak düzeltilmiştir. (D. İ. E., Mart 1989 ve Nisan 1991). Bu durum da şehir kırsal nüfusu oranlarını büyük ölçüde değiştirmiştir. Son genel nüfus sayımında 1 158 400 olarak tespit edilen Samsun ili nüfusunun 525 305'ini şehir 633 095'ini kırsal

nüfus oluşturmuştur (D. İ. E., Nisan 1991). Buna göre şehir ve kırsal nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranları sırasıyla %45.4 ve %54.6'dır. Bu sayım döneminde nüfusun yıllık artış hızına göre ise durum şöyledir. Ortalama nüfus artış hızı %0.92 iken şehirlerin nüfusu %0.21.9'luk bir hızla artıyordu. Kırsal nüfusun da ise artış yerine yıllık %0.07'lik bir azalma görülmektedir. Kırsal nüfustaki azalma seyrinin Türkiye genelindeki kırsal nüfusun değişim seyrine uygunluk göstermektedir.

1980, 1985 ve 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre şehir ve kırsal nüfusunun toplam içerisindeki oranlarını karşılaştırdığımızda **1980'den sonra şehir-kırsal nüfus oranlarında büyük bir değişim olduğu** görülmektedir. 1980'de şehir nüfusunun toplam içerisindeki oranı %34.3 iken, 1985'de %42.6'ya 1990'da ise %45.3'e yükselmiştir. Buna karşılık kırsal nüfusunun toplam oranı 1980'de %65.7 iken, 1985'de %57.4'e ve 1990'da da %54.6'ya inmiştir. Şehir kırsal nüfustaki bu hızlı değişim esas itibarı ile idari düzenlemeler ile ilgilidir.

1 158 400 nüfusu ile Karadeniz Bölgesi'nin nüfus bakımından en büyük ili olan Samsun'un Türkiye nüfusu içerisindeki oranı 1965 yılından itibaren azalmaya başlamıştır. Bu durumun 1965 yılından sonra Samsun ilinde ortalama nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının altına düşmesi ile doğrudan bir ilişkisi vardır. Ortalama nüfus artış hızındaki yavaşlama ile ilin bölgedeki başlıca çekim merkezi olması özelliğinin zayıflaması, il nüfusunun da **Samsun- Hatay hattının (Tümertekin, 1968) batısına yönelik olan göç hareketlerine katılması ve Türkiye genelinde görülen kademeli göçlerin doğrudan son varış yerine yönelmesi** ile ilgisizdir. Bunların bir sonucu olarak Samsun nüfusunun Türkiye nüfusu içerisindeki oranı her sayım döneminde biraz daha azalmıştır.

KAYNAKLAR

- D. İ. E. Temmuz 1983, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- 12.10.1980. D. İ. E. Matbaası Ankara. -
---- Mart 1989, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- 20.10.1985, Samsun ili. D. İ. E. Matbaası. Ankara.
----- Nisan 1989, Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- 20.10.1989, D. İ. E. Matbaası. Ankara.
----- Nisan 1991, 1990 Genel Nüfus Sayımı İdari Bölünüş D. İ. E. Matbaası. Ankara.
TÜMERTEKİN, E., 1968. Türkiye'de İç Göçler (Internal Migration in Turkey) i. ü. Coğrafya Enst. Yayın No: 54 İstanbul.